

УДК 1: 316.4

DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2025.58.17>

СВОБОДА ЯК ЄВРОПЕЙСЬКА ЦІННІСТЬ

Вікторія Мельничук

*Поліський національний університет,
факультет права, публічного управління та національної безпеки
кафедра суспільних наук
бульвар Старий, 7, 10008, м. Житомир, Україна*

У статті проаналізовано категорію «свобода» як невід’ємну складову європейського аксіологічного простору. Розглянуто історичну ретроспективу формування поняття «свобода», інтерпретація якої змінювалася, починаючи від протиставлення рабів і вільних людей в епоху Античності, середньовічного порівняння свободи особистості і свободи Бога, свободи мати власні думки і почуття в епоху Відродження, формування основних свобод людини в період Нового часу та Просвітництва до сучасного розуміння свободи у різних її проявах. Розглянуто взаємообумовленість свободи і необхідності, яка виникає в умовах будь-якого вияву свободи.

Акцентовано увагу на необхідності розрізнення етичного та правового аспектів свободи, хоча й констатовано їх взаємозв’язок. Свобода є аксіологічною основою права, водночас реалізація свободи забезпечується правом. Проблема співвідношення свободи і відповідальності є важливою для розуміння сутності цієї категорії, проте вона не повинна обмежуватися лише межами права. Свобода має ширший зміст, ніж її розуміння в межах правових вчень, є основою для самовизначення та самореалізації особистості.

Обґрунтовано, що свобода є однією з фундаментальних європейських цінностей, як у контексті забезпечення прав та свобод людини, так і в процесі вияву її духовного потенціалу та самовираження. Свобода дає можливість здійснювати вибір, водночас зумовлює відповідальність за нього. Саме такий підхід є підґрунтям формування свободи як європейської цінності, реалізації якої приділяється значна увага як на індивідуальному, так і суспільному рівнях. Окреслена проблематика є важливою для нашої держави, зокрема в умовах євроінтеграційних процесів, що передбачають забезпечення прав та свобод людини як найвищої цінності. Адже саме це уможливило існування європейської спільноти як цілісного об’єднання, що ґрунтується на спільній системі цінностей. Важливо, щоб це не лише констатувалося на теоретичному рівні, а й було реалізовано у реальному житті.

Ключові слова: свобода, необхідність, відповідальність, цінність, правова категорія, етична категорія, Європейський Союз, євроінтеграційні процеси.

У сучасних умовах існування України проблема свободи є особливо значущою та актуальною, адже постійно доводиться відстоювати можливість її реалізації, свободу вибору, зокрема і євроінтеграційного курсу розвитку нашої держави. Важливість даної проблематики підкреслюють значні наукові напрацювання європейських та українських вчених. Остаточне утвердження свободи як цінності у Європі відбулося в епоху Просвітництва, проте проблема сутності свободи завжди цікавила філософів.

Метою статті є дослідження ціннісної сутності свободи як складової європейського аксіопростору.

Проблема реалізації свободи людини поставала в усі історичні періоди, хоча підходи до її розуміння відрізнялися і навіть викликали дискусії, проте значна її частина акцентували увагу на ціннісній сутності свободи. Осмисленню свободи присвячені також праці й українських вчених. Поняття «свобода» в історичній ретроспективі розглядається

у дослідженнях таких вчених як В. Гусєв, Т. Мурга, І. Остапєць, І. Савицька. Значна увага цій категорії приділяється у філософсько-правових роботах, зокрема К. Герман, О. Козинець, В. Чумаченко, О. Поціюрка, Цуркан-Сайфуліної Ю., Агатій Ю. Розгляду ціннісної сутності свободи у європейському контексті присвячено дослідження Н. Амельченко, О. Макєєвої, В. Муляра. У статті здійснено аналіз Хартії основних прав Європейського Союзу, Національної стратегії у сфері прав людини.

Початком осмислення свободи можна вважати часи Античності, зокрема її своєрідну та досить широку інтерпретацію у поглядах античних філософів таких як Сократ, Платон, Арістотель, Епікур, Лукрецій Кар, Зенон, Марк Аврелій. Розуміння свободи в цей період пройшло певну еволюцію, починаючи від протиставлення вільних людей і рабів до тлумачення свободи як внутрішньої характеристики людини, пов'язаною із можливістю вибору і усвідомленням відповідальності за цей вибір. Спочатку свобода розглядалася як політична свобода, але вже у Сократа, Платона, Арістотеля можна прослідкувати її етичний аспект. Варто звернути увагу на погляди Епікура, який намагався подолати тогочасний фаталізм, наголошуючи на ідеї відхилення атомів як прояву свободи. Надалі особливого значення набуває саме аксіологічний аспект розуміння свободи, домінуючою стає проблема морального вибору [9, с. 81]. Таким чином в період Античності було започатковане розуміння свободи як характеристики існування людини та цінності.

В епоху Середньовіччя відбуваються значні зміни у тлумаченні свободи, актуалізується проблема її сутності, оскільки середньовічна філософія була зосереджена передусім на внутрішньому світі людини. Згідно з християнським віровченням, людина створена Богом як істота, що володіє свободою, зокрема свободою вибору, що зрештою призводить до вибору між добром і злом. Це зумовлює суперечність між тим як вона діє і як повинна діяти. Свобода є властивістю духовного світу людини, завдяки якій відбувається формування особистості. Проте, на думку Августина, все ж не потрібно перебільшувати значення людської свободи, яка є залежною від Бога [13, с. 9–11]. Надмірна свобода людини інтерпретувалася як те, що знецінює свободу Бога. Ця тенденція змінилася в епоху Відродження, коли людина розглядалася як подібна до Бога, навіть співвимірна. Н. Макіавеллі, Л. Валла, Е. Роттердамський обґрунтовували право людини на особисту свободу, у якій вона має керуватися власними судженнями та оцінкою, має бути вільною у думках і почуттях [13, с. 12]. Надалі починається особливе зацікавлення проблемою свободи, оскільки відбувається утвердження прав та свобод людини, зміст яких стає ширшим.

В період Нового часу та Просвітництва свобода розглядалася у різних аспектах: економічному, політичному, світоглядному. Особливу увагу приділяли цій проблемі Р. Декарт, Б. Спіноза, Г. В. Лейбніц, Т. Гоббс, Вольтер, Д. Дідро, Ж.-Ж. Руссо, Дж. Локк. Даний перелік філософів свідчить про особливу увагу в цей час до окресленої проблематики. Свобода досліджувалася у контексті раціональності, природних прав та свобод людини. Трактатування свободи містило певну суперечність, з одного боку людина вважалася особистістю, що володіє свободою і відповідальністю за свої вчинки, з іншого боку, формується образ природи, якому властиві причинність і необхідність, що може обмежувати свободу. Вирішення цієї проблеми поставало як перенесення свободи у сферу духовності, що згодом інтерпретувалася, зокрема Р. Декартом, як свобода вибору, який має відбуватися на основі ціннісних орієнтацій людини [4, с. 28–30]. Б. Спіноза досліджував свободу у взаємозв'язку з необхідністю, він вводить поняття «вільної необхідності». На його думку, коли людина чогось бажає, то вона не є вільною, а завдяки розуму, в процесі пізнання вона стає вільною, незалежною від зовнішнього [4, с. 31–33]. Г. В. Лейбніц зауважував, що основоположні принципи світобудови співпадають із моральними законами. Воля як прояв свободи,

спрямована на істину і добро не викликати спротиву з боку природи [4, с. 35]. Таким чином відбувається подолання протиставлення свободи і природної необхідності.

І. Кант виокремлював свободу, яка ґрунтується на категоричному імперативі, відповідно до неї людина діє згідно з власною системою цінностей, а також негативну свободу, яка може бути небезпечною для індивіда і суспільства, тому її необхідно обмежувати правовими нормами [11, с. 89]. Він акцентував увагу на тому, що свобода не може існувати без моральної відповідальності. Ці ідеї надалі розвивалися у ХХ ст.. Г. Гегель використовував діалектичний підхід до тлумачення свободи, як такої, що реалізується через суспільні інститути. Держава дає змогу індивіду реалізувати свободу [15, с. 439]. Г. Гегель розглядав проблему свободи крізь призму категорій «необхідність – причинність – свобода», інтерпретуючи свободу як внутрішню тотожність необхідності. Положення філософії Й. Фіхте є дещо суперечливими у контексті співвідношення свободи і необхідності, що пронизує весь світ. Ф. Шеллінг зазначав, що рівень свободи є детермінованим рівнем розвитку суспільства [10, с. 39–42]. У ХХ ст. проблема свободи розглядалася в різноманітних інтерпретаціях, зокрема С. К'єркегором, Ж.-П. Сартром, А. Камю, які акцентували увагу на різних аспектах сутності свободи, вважаючи її невід'ємною характеристикою існування людини.

Важливим у дослідженнях проблеми свободи у ХХ столітті є аналіз напрацювань такого вченого як І. Берлін, який виокремлював позитивну свободу (свободу для), яка полягає у можливості людини здійснювати власний вибір та приймати відповідні рішення та негативну свободу (свободу від), сутність якої полягає у відсутності зовнішнього примусу. Проте вчений вважав, що надмірне акцентування уваги на позитивній свободі може призвести до тоталізму, до того, що держава чи ідеологія визначатиме, що таке істинна свобода [15, с. 439].

У сучасних дослідженнях проблема свободи є широко розробленою. Свободу як характеристику буття людини можна розглядати в різних аспектах як політичну свободу, економічну свободу, ідеологічну свободу, правову свободу. Кожен з цих аспектів відображає її сутність. Важливо наголосити, що будь-який прояв свободи передбачає відповідальність, що є її невід'ємною ознакою, і також може мати різні форми: політичну, правову, моральну тощо. Тому прояви свавілля не можна вважати свободою, адже воно не передбачає відповідальності [11, с. 90]. Відтак свобода тісно пов'язана з існуванням держави, яка має її гарантувати і забезпечувати реалізацію, а також встановлювати межі.

Свобода є правовою та етичною категорією, проте не варто ототожнювати ці аспекти її тлумачення. Правознавці вважають, що з точки зору позитивного права невірно визначати цінність права лише у контексті природно-правових цінностей, наголошуючи на таких його характеристиках як загальнообов'язковість, нормативність, формальна визначеність. Хоча в сучасних умовах право є єдиною можливою формою реалізації на практиці свободи як цінності.

Розмежувати право і свободу досить складно, адже в історичній ретроспективі право є формою та мірою свободи, що реалізується через суб'єктивні права та юридичні обов'язки. Варто зауважити, що свобода виходить за межі категорії права, вона не повністю є частиною позитивного права, а й може існувати поза ним. Держава може визнавати чи не визнавати певні прояви свободи та забезпечувати їх реалізацію, а право може обмежувати свободу. У формі прав громадянина свобода набуває практичного реального вияву [3, с. 118–119]. Зважаючи на вищезазначене, варто зауважити, що багато досліджень свободи належать до сфери права, проте підходи до її осмислення змінюються.

У нинішніх умовах науковці звертають особливу увагу на гуманістичну сутність права і правових категорій. Правова антропологія зосереджена на вивченні співвідношення

особистості і права, таким чином сприяючи розумінню гуманістичної сутності та призначення права [7, с. 49]. Важливу роль у реалізації свободи відіграє право, що забезпечує її захист завдяки законам. Проте проблема взаємозв'язку свободи і відповідальності виходить за межі права, стосується моральної сфери, оскільки порушення свободи інших людей передбачає відповідальність, а за умови необхідності вчинення певних дій правова відповідальність може не застосовуватися, що не характерно для сфери моралі [4, с. 92].

Свобода у системі права виявляється через закріплення принципів гуманізму, демократичності і рівності, а також відповідних прав людини, включаючи право на свободу, що є важливим у контексті реалізації євроінтеграційних процесів. Свободу варто розглядати як один з основних атрибутів права, що сприяє творчій реалізації особистості, але недопускати її тлумачення як абсолютної безконтрольності [6, с. 710]. Свобода є ціннісним підґрунтям права, що змінюється історично, тому складно дати єдине визначення свободи. Рівність можливостей кожного члена суспільства є умовою реалізації свободи; вона передбачає можливість волевиявлення, але за умови, що це не шкодить іншим і суспільству загалом; абсолютна свобода неможлива, адже вона не передбачає відповідальності, яка є обов'язковою у процесі її реалізації; межі свободи визначаються правом, проте жоден перелік прав не відображає повною мірою поняття свобода [3, с. 120–121]. Таким чином, свобода є невід'ємною характеристикою людини, а відтак і проблемою права. Проте необхідно розрізнити свободу, яка є основою самовизначення людини і окреслюється основоположними правами і свободами, та свободи як політичні, соціальні, культурні права і свободи, які забезпечують реалізацію свободи [1, с. 20–21].

Свобода є фундаментальною європейською цінністю, де особлива увага приділяється її гуманістичній сутності та можливості самореалізації особистості. Саме завдяки свободі людина має можливість зберегти духовну цілісність. Індивідуальна і соціальна свобода є взаємопов'язаними, адже духовний потенціал особистості до вияву свободи має не лише особистісний, але й суспільний зміст. Хоча свобода щодо зовнішніх обставин не є безмежною, але вона проявляється у можливості визначення власної позиції [2, с. 72–73]. Процес формування особистості можна розглядати як вияв свободи у ціннісному розумінні, сутність якої полягає у готовності відстоювати та використовувати її, в результаті чого можливою є самореалізація особистості в суспільстві [6, с. 710].

Щодо вищезазначеного В. Муляр зауважує, що пошук смисложиттєвих орієнтирів особистості є не віддільним від свободи людини. Адже особистість, яка володіє свободою, здатна робити відповідальний вибір у будь-якій сфері життя. В цьому контексті набуває актуальності проблема відповідальності, що також є сенсожиттєвою проблемою, і стосується як індивідуального, так і суспільного буття. Відповідальність варто розглядати в двох аспектах – як ступінь використання потенціалу, а також як відповідальність за не реалізацію власних можливостей [8, с. 79]. Відтак втрата смисложиттєвих орієнтирів призводить до життєвих потрясінь, що може призводити до деградації особистості, або до появи негативних психологічних станів [8, с. 70]. Свобода як здатність людини до вільного вибору, згідно з власними переконаннями, а не через зовнішній примус, дає можливість отримати духовну свободу. З. Атаманюк зазначає, що свобода – це стан і філософське поняття, що репрезентує право людини реалізовувати свою волю, адже поза свободою, вона не може розкрити свій внутрішній світ та потенціал. Свобода на суспільному рівні розпочинається там, де людина свідомо обмежує себе. Свобода є цінністю, адже лише завдяки їй можливою є реалізація особистості у всіх сферах [2, с. 54]. Вона є природним станом людини, який полягає у можливості вчиняти або не вчиняти певні дії відповідно до своїх переконань. Свобода є усвідомленням не лише об'єктивної, але й суб'єктивної дійсності, що сприяє

реалізації творчого потенціалу індивіда [6, с. 709]. Не зважаючи на різноманітність підходів та інтерпретацій, можна констатувати аксіологічну сутність свобода та її значущість для формування особистості.

Проте свобода як гуманістична цінність повинна мати межі. У цьому контексті актуалізується проблема співвідношення свободи і необхідності, що має важливе значення у взаємодії між людьми. Якщо індивід володіє свободою, але не розуміє її важливості, то питання про відповідальність втрачає сенс [2, с. 58–59]. Свобода є невіддільною від відповідальності за свій вибір, тобто прояв свободи. Саме свідомий вибір у європейській культурі є основою суспільних цінностей. Тільки вибір, а не будь-який інший критерій (етнічний, соціальний, культурний, мовний) може стати підґрунтям свободи. Це не заперечує наявності різноманіття, а передбачає право на вибір людиною ідентичності [1, с. 21].

Свободу на індивідуальному і суспільному рівнях можна розглядати у різних її проявах таких як індивідуальна свобода, свобода пересування, свобода думки, свобода віросповідання, свобода вираження поглядів тощо. Всі ці аспекти є невід'ємними ознаками демократичного суспільства, якому характерні відповідальність влади та наявність законів, що відображають інтереси суспільства, а також враховують думку громадян при прийнятті вагомих рішень [7, с. 50]. Відтак дотримання прав та свобод людини у сучасному світі є першочерговим завданням, особливо в умовах соціальних трансформацій та потрясінь. Євроінтеграційний курс України, що є стратегічним напрямом розвитку нашої держави, передбачає неухильне дотримання усіх демократичних прав, а також забезпечення реалізації європейських цінностей, які є важливою складовою європейської єдності. Тому проблема свободи є надзвичайно актуальною в цьому контексті.

Повага до прав та свобод людини є невід'ємною частиною європейської системи цінностей. Вони є невідчужуваними та охоплюють усі сфери життя людини, права і свободи якої вважаються найвищою соціальною цінністю. Все вищезазначене було затверджено на рівні установчих договорів та міжнародних актів, зокрема Хартії Європейського Союзу про основоположні права. Міжнародною організацією, яка займається захистом прав і свобод людини є Рада Європи, (створена у 1949 році) у рамках діяльності якої була прийнята Конвенція прав людини і основоположних свобод (1950 р.). Цей документ ратифіковано 47 державами-членами Ради Європи, в тому числі й Україною [7, с. 50–51].

Хартія основних прав Європейського Союзу – це документ, у якому розкриваються основні права і свободи громадян Європейського Союзу. У 2000 р. було підготовлено проєкт Хартії, а чинності вона набула 1 грудня 2009 р. з набранням чинності Лісабонського договору. Хартія складається з 54 статей, шість з яких присвячені фундаментальним європейським цінностям, розділ 7 – особливостям її застосування.

Розділ II (статті 6-19) «Свободи» розкриває форми та вияви свободи. У контексті нашого дослідження варто звернути увагу на статтю 10, згідно з якою кожен має право на свободу думки, совісті та релігії, і на статтю 11, згідно з якою кожна людина має право на вираження своїх поглядів [14]. Забезпечення цих свобод є відображенням надання пріоритетності цінності свободи у всіх її проявах. Забезпеченням прав та свобод людини у Європейському Союзі займається Європейський омбудсмен, Європейський контролер із захисту даних, Спеціальний представник ЄС з прав людини, Агенція ЄС з основоположних прав.

Можна зробити висновок, що свобода є однією з основоположних європейських цінностей, реалізація якої має важливе значення у умовах євроінтеграції України. Зауважимо, Конституцією України утверджується невідчужуваність і непорушність прав людини як найвищої соціальної цінності. Правам людині приділяється значна увага, зокрема це відображено у «Національній стратегії у сфері прав людини», затвердженій Президентом України 24 березня 2021 р.. Її метою є забезпечення пріоритетної ролі прав та свобод людини

у державній політиці [12]. Таким чином, важливість визначальних європейських цінностей має бути усвідомленою кожним українцем, оскільки вони є важливим підґрунтям об'єднання Європейського Союзу. Цінності як світоглядні принципи значною мірою впливають на євроінтеграційні процеси в Україні, а також дають українцям розуміння щодо життя в умовах, де забезпечуються права та свободи людини, що є обов'язковим принципом побудови громадянського суспільства [7, с. 52]. На нашу думку, ціннісні трансформації є невід'ємною умовою євроінтеграції України. І цей процес значною мірою відбувається, що підтверджують соціологічні дослідження.

З 6 по 12 червня 2024 року Центром Разумкова в рамках Програми сприяння громадській активності «Долучайся!» було здійснено соціологічне дослідження «Ідентичність громадян України: тенденції змін (червень 2024р.)». Воно було зосереджене на вивченні питань щодо ідентичності українців, зокрема і в європейському контексті. Якщо порівнювати з 2006 р., то відсоток тих, хто ідентифікує себе із загальноєвропейською культурною традицією зріс з 7% до 14%. Відповідь на питання щодо того, яка модель суспільного розвитку є привабливою, то чисельність прихильників європейської моделі у 2024 р. зросла до 64% порівняно з 2017 р. і відповідно 58%. Також збільшилась кількість респондентів, які відчують себе європейцями: з 36% у 2005 р., 41% у 2021 р. до 49% у 2024 р. Більшість громадян нашої держави підтримують демократичні цінності, 61% респондентів вважають демократію найбільш бажаним типом устрою для України. Важливою є відповідь на питання щодо цінностей українців, зокрема здійснюючи вибір між свободою і матеріальним достатком, 47% опитаних обирають свободу (і тільки 24% – матеріальний достаток). Також підвищився рівень підтримки демократичних цінностей у порівнянні з 2021р. [5]. Демократичні цінності для українців набувають все більшої значущості і їх сприйняття є більш осмисленим, зокрема і свобода, яка є однією з домінуючих цінностей українців.

Отже, осмислення проблеми свободи відбувалося на всіх етапах формування європейського аксіопростору. Починаючи з епохи Античності і до сьогодні свобода розглядається як невід'ємний атрибут людського буття. Залежно від домінуючих у суспільстві світоглядних та ціннісних орієнтацій змінювалися акценти у тлумаченні свободи, проте завжди підкреслювалася її аксіологічна сутність. Оскільки реалізація і забезпечення прав та свобод людини є складовою права, то свобода розглядається як етична та правова категорія. Проте її сутність виходить за межі права, потребує ширшого осмислення, зокрема у співвідношенні з відповідальністю, що є обов'язковою умовою утвердженню свободи.

Європейський Союз значну увагу приділяє реалізації свободи, що відображено у відповідних документах. Свобода як цінність має особливе значення для українців, про що свідчать соціологічні дослідження, зокрема і в контексті євроінтеграційних процесів. Таким чином, свобода є важливою складовою системи європейських цінностей та основою формування європейської єдності.

Список використаної літератури

1. Амелюченко Н. Цінності об'єднаної Європи. Київ: ГО «Лабораторія законодавчих ініціатив», 2013. 42 с.
2. Атаманюк З. М. Свобода як фактор соціокультурних трансформацій сучасного українського суспільства: монографія. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2020. 316 с.
3. Герман К. Ю. Розвиток ідеї свободи у філософських та правових дослідженнях. *Право та інновації*. 2015. № 3 (11). С. 115–123.
4. Гусев В. І. Метафізика свободи: (з історії філософії Нового часу). *Наукові записки НаУКМА*. 1999. Т. 8: Філософія. Право. С. 27–36.

5. Ідентичність громадян України: тенденції змін (червень 2024 р.). URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/identychnist-gromadian-ukrainy-tendentsii-zmin-cherven-2024r>
6. Козинець О. Г., Чумаченко В. Ю. Свобода як фундаментальна категорія філософії права. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 1. С. 708–710.
7. Макеєва О. М. Права людини в системі базових європейських цінностей. *Юридичний вісник*. 2022. № 2 (63). С. 48–55.
8. Муляр В. І. Смісложиттєві орієнтири особистості. *Вісник ЖДТУ*. 2006. № 1. *Філософські науки*. С. 67–80.
9. Мурга Т. А. Метафізичний, політичний та етичний аспекти поняття «свобода» в античній філософії. *Вісник НАУ. Серія: Філософія. Культурологія*. 2020. № 2 (32). С. 78–82.
10. Остапець І. Особливості формування поняття «свободи» у філософії нового часу (логіко-гносеологічний аспект). *Вісник Львівського університету. Філософсько-політологічні студії*. 2014. Вип. 4. С. 36–43.
11. Поцюрко О. Ю. Свобода та відповідальність як філософсько-правові цінності. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2023. № 1. С. 86–93.
12. Про Національну стратегію у сфері прав людини. Указ Президента України від 24 березня 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/119/2021#Text>
13. Савицька І. М. Постановка проблеми свободи у християнській філософії епохи Середньовіччя. *Науковий вісник НУБіП України. Серія: Гуманітарні студії*. 2017. № 274. С. 7–15.
14. Хартія основних прав Європейського Союзу. URL: <https://ccl.org.ua/posts/2021/11/hartiya-osnovnyh-prav-yeuropejskogo-soyuzu/>
15. Цуркан-Сайфуліна Ю. В, Агатій Ю. Д. Поняття свободи у філософії права: від класичних теорій до сучасних реалій. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 9. С. 438–440. URL: http://www.lsej.org.ua/9_2024/107.pdf

FREEDOM AS A EUROPEAN VALUE

Viktoriia Melnychuk

Polissia National University,

Faculty of Law, Public Management and National Security,

Department of Social Sciences

Boulevard Staryi, 7, 10008, Zhytomyr, Ukraine

The article analyzes the category of «freedom» as an integral part of the European axiological space. The historical retrospective of the formation of the concept of «freedom» is considered, the interpretation of which has changed, starting from the opposition of slaves and free people in the era of Antiquity, the medieval comparison of individual freedom and the freedom of God, the freedom to have one's own thoughts and feelings in the Renaissance, the formation of basic human freedoms in the period of Modern Times and the Enlightenment to the modern understanding of freedom in its various manifestations. The interdependence of freedom and necessity that arises in the conditions of any manifestation of freedom is considered.

The emphasis is on the need to distinguish between the ethical and legal aspects of freedom, although their interrelation is stated. Freedom is the axiological basis of law, while the implementation of freedom is ensured by law. The problem of the relationship between freedom and responsibility is important for understanding the essence of this category, but it should not be limited only to the boundaries

of law. Freedom has a broader meaning than its understanding within the framework of legal teachings, it is the basis for self-determination and self-realization of the individual.

It is substantiated that freedom is one of the fundamental European values, both in the context of ensuring human rights and freedoms, and in the process of revealing one's spiritual potential and self-expression. Freedom gives the opportunity to make a choice, and at the same time entails responsibility for it. It is this approach that is the basis for the formation of freedom as a European value, the implementation of which is given considerable attention both at the individual and social levels. The outlined issues are important for our state, in particular in the context of European integration processes that provide for the provision of human rights and freedoms as the highest value. After all, this is what makes the existence of the European community possible as a holistic association based on a common system of values. It is important that this is not only stated at the theoretical level, but also implemented in real life.

Key words: freedom, necessity, responsibility, value, legal category, ethical category, European Union, European integration processes.